

ПРОДОВОЛЬЧА ТРИЛЕМА – ОСНОВА СИСТЕМОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ПРОЦЕСУ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

THE TRILEM OF FOODS – BASIS OF THE SYSTEMIC STABILITY OF PROVISION PROCESS BY FOOD OF UKRAINE'S POPULATION

Стаття містить авторське розуміння суті та обґрунтування природи продовольчої трилеми та характеристику її складників крізь призму функціонування вітчизняної сфери продовольчого забезпечення. У процесі наукового пошуку автором зроблено спробу довести достовірність власних припущень на основі дослідження динаміки рівня доступності, наявності та якості їжі безпеки продуктів харчування, що в сукупності становлять агрегований показник, який відображає рівень продовольчої безпеки в країні. Тому в процесі обґрунтування динамічних коливань загального бала продовольчої безпеки акцентовано увагу на впливі кожного із складників індексу на його значення. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що «ключем» до розв'язання продовольчої трилеми є нівелювання впливу особливостей становлення та функціонування агропродовольчого комплексу України на доступність, наявність та якість і безпеку продуктів харчування.

Ключові слова: продовольча трилема, продовольче забезпечення, продовольча безпека, якість харчових продуктів, доступність продуктів харчування.

Стаття содержит авторское понимание сути и обоснование природы продовольственной трилеммы, а также характеристики ее составляющих сквозь призму функционирования отечественной сферы продовольственного обеспечения. Достоверность своих предположений автор попытался доказать, исследовав динамику уровня доступности, наличия, качества и безопасности продуктов питания, составляющих агрегированный показатель продовольственной безопасности страны. Поэтому в процессе обоснования динамических колебаний общего бала продовольственной безопасности внимание акцентировано на влиянии каждой из составляющих индекса на его значение. Результат исследования дает основания утверждать, что решить продовольственную трилему возможно путем нивелирования влияния особенностей становления и функционирования агропродовольственного комплекса Украины на доступность, наличие, качество и безопасность продуктов питания.

Ключевые слова: продовольственная трилема, продовольственная безопасность, продовольственное обеспечение, качество пищевых продуктов, доступность продуктов питания.

УДК 338. 439. 477

Глубіш Л.Я.

к.е.н., доцент, доцент кафедри технологій управління
Національний університет
«Львівська політехніка»

Today, the attention of the scientific world is focused on the search for development concepts focused on solving the problem of meeting the needs of present generations without endangering future through demand management. In modern terminology, this problem is known as the trilemma of choice in an open economy, the theoretical basis of which is the principle of an "impossible trinity" or an "incompatible triangle" ("Impossible Trinity", "Inconsistent Triangle"). Such an approach allows assessing economic processes and phenomena, and identifying threats to national security that can be caused both by internal and external factors. The main idea of the trilemma's approach means that the country faces the impossibility or incompatibility of simultaneously achieving three goals in its strategy. The article contains an author's understanding of the nature and justification of the nature of the food's trilemma, also the characteristic of its components through the prism of functioning of the domestic sphere of food provision, aimed at achieving a stable state of systemic stability of the diet and nutrition of dietary foods in accordance with approved physiological norms. During the scientific research, the author attempted to prove the reliability of his own assumptions based on the study of the dynamics of the level of affordability, availability, quality and security of food products, which together constitute an aggregate indicator of food security level of country. Therefore, in the process of substantiating the dynamic fluctuations of the overall food security index, attention is focused on the effect on its level of each its component. Therefore, justifying the dynamic fluctuations of the general food security index, attention is paid to the impact on its level of each of the three components of the triad to determine the probability of their balancing, using the trilemma of food security management factors. The overall conclusion of the investigations is that the level of affordability, availability, quality and security of food products is due to the peculiarities of the establishment and functioning of the domestic agro-food complex, whose removal of influence will serve as the key to solving the trilemma of food's.

Key words: food trilemma, food security, food provision, food quality, food availability.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки кожна країна, визначаючи власний вектор розвитку, попри орієнтацію на загальносвітові тренди має опиратися на власний потенціал та враховувати національні особливості становлення й функціонування економічної системи загалом і окремих її складників. Стрімкі глобальні зміни зумовили потребу удосконалення підходів, які б давали змогу ефективно використовувати національні ресурси для побудови сучасної та конкурентоспроможної економіки, тобто кожна країна робить вибір, виходячи з національних обмежень. Варіативність стратегічного вибору України полягає не лише в розставленні пріоритетів за економічними ефектами, але й у подальшому розвитку як незалежної держави.

Сьогодні увага наукового світу зосереджена на пошуку концепцій розвитку, орієнтованих на вирішення проблеми задоволення потреб нинішніх поколінь без загрози для майбутніх через управління попитом. У сучасній термінології ця проблема відома як трилема вибору у відкритій економіці, теоретичною основою якої є принцип «неможливої трійці», або «несумісного трикутника» («*Impossible Trinity*», «*Inconsistent Triangle*»). Такий підхід дає змогу оцінювати економічні процеси та явища, визначати загрози національній безпеці, які можуть бути зумовленими як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Зокрема, трилему гарантування продовольчої безпеки можна визначити через наявність трьох бажаних харак-

теристик, таких як фінансова доступність, фізична наявність та якість і безпека. Інакше кажучи, трилема продовольчої безпеки держави полягає у створенні ефективно функціонуючої сфери продовольчого забезпечення, яка б задовольняла потреби населення у продуктах харчування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі продовольчої безпеки від часу становлення української державності присвячено багато наукових праць. Зокрема, у 90-х роках науковці «били тривогу» щодо можливості втратити незалежність через надто великий відсоток привізного продовольства. Це змусило державу в особі уряду ініціювати ухвалення нормативно-правових актів, які звільняли аграріїв від податкового тягаря і заклали основу для створення сприятливого інвестиційного клімату, що сприяло виходу агропродовольчого сектору із затяжної економічної кризи. У висновках наукових досліджень Б.Й. Пасхавера [5; 6], М.Й. Хорунжого [8], П.Т. Саблука [7] на початку 2000-х років акцентовано увагу на проблемі незбалансованості та відсутності розмаїття у харчових раціонах українців, що негативно впливає на стан їхнього здоров'я та зумовлює проблему старіння і вимирання нації. Вирішення цієї проблеми вимагає комплексного підходу на засадах системності через підвищення рівня життя населення та вплив на споживчу поведінку, а також гарантування сприятливих економічних очікувань з боку держави. З огляду на глобалізацію та пов'язані з нею інтеграційні процеси, останнім часом представники нової генерації наукової спільноти, зокрема Г.О. Кундєєва, проводять власний науковий пошук на засадах сталого розвитку, долучаючи до вирішення продовольчої проблеми крім соціального та економічного ще й екологічний складник, пояснюючи необхідність такого підходу розумінням значущості здоров'я населення для формування основи суспільного добробуту країни [1, с. 1]. Однак незбалансованість продовольчої трилеми ставить під загрозу продовольчу безпеку, що зумовлює пошук трилеми чинників управління нею.

Постановка завдання. Розкрити суть та природу продовольчої трилеми, довести взаємозумовленість та взаємозалежність між трьома її характеристиками, обґрунтувати доцільність утримання балансу між тріадою складників продовольчої трилеми, запропонувати підхід формування трилеми чинників управління продовольчою безпекою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Упродовж тривалого періоду глобалізації, що супроводжувалася інтеграцією вітчизняної економіки у світову, гостро стояло питання збереження української автентичності та самобутності. Попри те, що за минулий рік за рівнем економічної свободи Україні вдалося вибратися з групи депресивних економік [2], вона все ще залишається переважно «невільною» в плані економічних свобод. Це свід-

чить про наявні тенденції, які несуть загрозу національній безпеці України, зокрема в частині збереження її продовольчої незалежності – обов'язкової умови стійкого економічного розвитку.

Основою продовольчого благополуччя є створення сприятливих умов для фізичної та економічної доступності продуктів харчування належної якості за раціональною кількістю і структурою для усіх верств населення. Попри відособленість кожного із напрямів, вони є частково взаємозумовленими складниками продовольчої політики. Доцільність застосування трилемного підходу полягає у тому, що країна відповідно до характерних для неї обмежень стикається із неможливістю або несумісністю одночасного досягнення цілей своєї продовольчої стратегії. Відповідно до цієї логіки суть продовольчої трилеми полягає у забезпеченні фізичної наявності, економічної доступності та якості і безпечності продуктів харчування. Звідси доходимо висновку про те, що політика продовольчого благополуччя фокусується на трьох основних векторах розвитку, які не визначаються стабільністю через динамізм кон'юнктури глобального ринку продовольства, що зумовлює зростання цієї трилеми.

Термін «трилема» застосовується з метою підкреслити усі зв'язки між елементами Глобального індексу продовольчої безпеки (англ. *The Global Food Security Index*) як агрегованого показника, що відображає рівень продовольчої безпеки в країні [3]. Складниками індексу є 28 унікальних індикаторів, класифікованих за трьома групами:

- економічна доступність (питома вага витрат домашніх господарств на харчування в загальному їх обсязі, валовий внутрішній продукт на душу населення та ін.);
- фізична наявність (достатність харчування, державні витрати на сільськогосподарські НДР, стан сільськогосподарської інфраструктури, політична стабільність, корупція та ін.);
- якість та безпека (різноманітність харчування та його норми, доступність мікроелементів, якість білка, безпека харчових продуктів та ін.)

На підставі цього можна виділити трилему системних умов продовольчої безпеки (рис. 1).

Продовольча трилема базується на припущенні, що вершини кожного із «неможливих трикутників» зумовлені дилематами, тому можуть бути використаними як інструмент виявлення проблем і основних причин дисбалансу. Тому можна припустити, що за допомогою продовольчої трилеми можна ідентифікувати чинники ризику та оцінити стан продовольчої безпеки, продовольчої доступності й продовольчої незалежності країни.

Дослідження динаміки збалансованості трьох вимірів продовольчої трилеми України вказує на наявність у 2018 році дисбалансу на користь показника якості та безпечності продуктів харчування

щодо показників фізичної наявності та економічної доступності (рис. 2). Причина дисбалансу криється у самозабезпеченні населення продовольством, що є досить поширеним явищем в Україні.

Рис. 1. Трилема системних умов продовольчої безпеки

Це можна пояснити наявністю міцного зв'язку між елементами трилеми, який приводиться в дію через механізми, що закладають основу для встановлення часткових силових балансів, тим самим сприяючи розробленню стратегії розвитку продовольчого господарства країни.

Згідно з концепцією, кожній державі слід дотримуватися балансу між трьома «стовпами» трилеми, бо її незбалансованість свідчитиме про існування великої кількості ризиків для продо-

вольчої безпеки країни. Збалансування можливе через налагодження міжнародної співпраці та провадження ефективної політики імпортозаміщення через диверсифікацію виробництва в агропромисловій сфері.

Під час дослідження коливання Глобального індексу продовольчої безпеки України у розрізі досягнутих рівнів вимірів продовольчої трилеми та їх збалансування стає очевидним нерациональне використання природно-ресурсного потенціалу та низький рівень задоволеності потреб населення у продовольчих товарах. До найбільш серйозних проблем експерти віднесли низький рівень ВВП на душу населення, недостатній обсяг фінансування наукових досліджень та новітніх розробок в аграрному секторі, а також ризики політичної нестабільності (табл. 1). Також українські сільгоспвиробники мають проблеми з доступом до дешевих кредитів [4].

Неможливо не помітити оберненої залежності між показником фізичної наявності продовольства і його якості та безпеки, причиною їх розбалансування у 2016 році слугувало зниження купівельної спроможності громадян. Найбільшою амплітудою коливань характеризується показник фізичної наявності продуктів харчування, що вказує на наявність прогалин у вітчизняній продовольчій політиці, а також вплив низки одночасних криз у різних сферах національної економіки.

Якщо брати за основу теоретичні дослідження і результати динамічних коливань індексу продовольчої безпеки, з огляду на проблематику дисбалансу складників продовольчої трилеми виникає

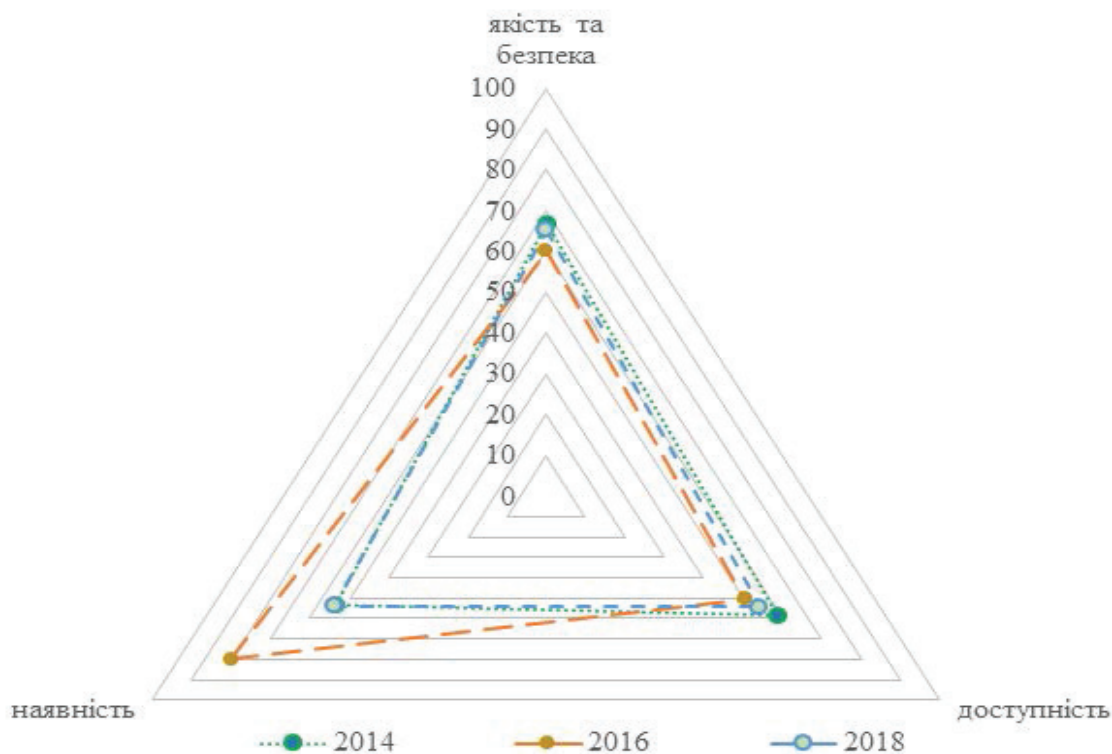

Рис. 2. Динаміка збалансування трьох вимірів продовольчої трилеми

Динаміка стану продовольчої безпеки України

Показник	Оцінка (за 100-бальною шкалою)							Місце у рейтингу (серед 109 країн)						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальний бал	56,7	57,5	57,7	56,1	56,4	54,1	55,7	52	51	53	59	52	63	63
Доступність	55,6	55,6	58,7	58,6	50,4	55,7	54,1	53	53	50	54	50	59	66
Наявність	54,2	56,3	53,6	58,6	79,9	53,8	53,8	55	54	59	71	64	78	73
Якість і безпека	66,1	65,7	66,7	62,6	60,0	61,0	65,2	40	44	41	48	42	51	46

Джерело: побудовано автором на основі [3]

потреба перегляду пріоритетів на основі того, чи це слабка, чи сильна ланка, чи синергетичний ефект. Розроблення трилеми чинників управління продовольчою безпекою є необхідною умовою позитивних зрушень у сфері продовольчого забезпечення.

Висновки з проведеного дослідження.

Результат аналізу з позицій трилемного підходу є ключем до розуміння викликів, які є невід'ємною частиною еволюційного процесу економічної системи. Ключовим напрямом академічних досліджень має стати розроблення трилеми чинників управління продовольчою безпекою України з урахуванням її національних особливостей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кундєєва Г.О. Забезпечення продовольчої безпеки за еко-соціо-економічною моделлю суспільного розвитку : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Київ, 2019. 43 с.
2. Україна в «Індексі економічної свободи» піднялася на 16 позицій. Інформаційне агентство Інтерфакс-Україна : веб-сайт. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/484498.html> (дата звернення: 14.04.2019).
3. Final GFSI model 2018 : web-site. URL: <http://foodsecurityindex.eiu.com/Index> (дата звернення 21.05.2019).
4. Оголошені результати дослідження Глобального індексу продовольчої безпеки 2018. Агробізнес сьогодні : веб-сайт. URL: <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/11949-oholosheni-rezultaty-doslidzhennia-hlobalnoho-indeksu-prodovolchoi-bezpeky-2018.html> (дата звернення: 28.05.2019).
5. Пасхавер Б.И. Сучасний стан продовольчої безпеки. *Економіка АПК*. 2014. № 4. С. 5-12.
6. Пасхавер Б.И. Продовольча доступність. *Економіка України*. 2001. № 7. С. 69-77.
7. Саблук П.Т. Основні положення нової економічної парадигми національної продовольчої безпеки України в ХХІ ст. *Економіка України*. 2002. № 5 (478). С. 54-61.

8. Хорунжий М.Й. Продовольча безпека: соціально-економічна суть, стан і показники. *Економіка АПК*. 2003. № 6. С. 9-16.

REFERENCES:

1. Kundieieva H.O. (2019) Zabezpechennia prodovolchoi bezpeky za eko-sotsio-ekonomichnoiu modeliu suspilnoho rozvytku [Ensuring Food Security by the Eco-socio-economic Model of Social Development]. (Doctor's Thesis), Kyiv: National University Of Food Technologies (in Ukrainian).
2. Ukraina v «Indeksi ekonomichnoi svobody» pidniasia na 16 pozysii. *Informatsiine ahentstvo Interfaks-Ukraina* [Ukraine in the Index of Economic Freedom has risen to 16 positions] : web-site. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/484498.html> (accessed 14 April 2019).
3. Final GFSI model 2018 : web-site. URL: <http://foodsecurityindex.eiu.com/Index> (accessed 21 May 2019).
4. Oholosheni rezultaty doslidzhennia Hlobalnoho indeksu prodovolchoi bezpeky 2018. *Ahrobiznes sohodni* [The results of the Global Food Security Index 2018 are announced] : web-site. URL: <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/11949-oholosheni-rezultaty-doslidzhennia-hlobalnoho-indeksu-prodovolchoi-bezpeky-2018.html>. (accessed 28 May 2019).
5. Pasxaver, B.J. (2014) Suchasny`j stan pprodovol`choyi bezpeky` [Modern state of food security]. *Ekonomika APK*, No 4. pp. 5-12 (in Ukrainian)/
6. Pasxaver, B.J. (2001) Prodovol`cha dostupnist` [Food affordability]. *Ekonomika Ukrayiny`*, No 7. pp. 69-77 (in Ukrainian).
7. Sabluk, P.T. (2002) Osnovni polozhennya novoyi ekonomichnoyi parady`gmy` nacional`noyi prodovol`choyi bezpeky` Ukrayiny` v XXI st. [The main provisions of the new economic paradigm of Ukraine's national food security in the XXI century]. *Ekonomika Ukrayiny`*, No 5 (478). pp. 54-61 (in Ukrainian).
8. Xorunzhy`j, M.J. (2003) Prodovol`cha bezpeka: social`no-ekonomichna sut`, stan i pokazny`ky`. [Food security: socio-economic essence, status and indicators]. *Ekonomika APK*, No 6. pp. 9-16 (in Ukrainian).

**THE TRILEM OF FOODS – BASIS OF THE SYSTEMIC STABILITY
OF PROVISION PROCESS BY FOOD OF UKRAINE'S POPULATION**

The purpose of the article. To reveal the nature and character of the food trilema, to prove the interdependence and interdependence between the three characteristics, to justify the expediency of maintaining the balance between the triad of food trilema components, to propose an approach to the formation of trilema of food security management factors.

Methodology. Today, the attention of the scientific world is focused on the search for development concepts focused on solving the problem of meeting the needs of present generations without endangering future through demand management. In modern terminology, this problem is known as the trilema of choice in an open economy, the theoretical basis of which is the principle of an "Impossible Trinity" or an "Inconsistent Triangle". The main idea of the trilema's approach means that the country faces the impossibility or incompatibility of simultaneously achieving three goals in its strategy. Such an approach allows assessing economic processes and phenomena, and identifying threats to national security that can be caused both by internal and external factors.

Results. The article contains an author's understanding of the nature and justification of the nature of the food's trilemma, also the characteristic of its components through the prism of functioning of the domestic sphere of food provision, aimed at achieving a stable state of systemic stability of the diet and nutrition of dietary foods in accordance with approved physiological norms.

During the scientifically research, the author attempted to prove the reliability of his own assumptions based on the study of the dynamics of the level of affordability, availability, quality and security of food products, which together constitute an aggregate indicator of food security level of country. Therefore, in the process of substantiating the dynamic fluctuations of the overall food security index, attention is focused on the effect on its level of each its component.

Practical implications. The food trilema is based on the assumption that the angles of each of the "impossible triangles" are caused by dilemmas, and that's why it can therefore be used as a tool for identifying problems and causes of imbalances. Hence, with the help of food trilema, it is possible to identify risk factors and assess the state of food security, food availability and food independence of the country. Therefore, justifying the dynamic fluctuations of the general food security index, attention is paid to the impact on its level of each of the three components of the triad to determine the probability of their balancing, using the trilema of food security management factors.

The overall conclusion of the investigations is that the level of affordability, availability, quality and security of food products is due to the peculiarities of the establishment and functioning of the domestic agro-food complex, whose removal of influence will serve as the key to solving the trilema of food's.

Value/originality. The result of the analysis from the standpoint of the trilema's approach is the key to understanding the challenges that are an integral part of the evolutionary process of the economic system. The key direction of academic research should be the development of trilema of factors of food security management of Ukraine taking into account its national peculiarities.